

afbreuk aan het gevoerde onderwijsbeleid als geheel. Immers, juist in deze periode was bijvoorbeeld schooleducatie ook voor de Indo-Europese gemeenschap van het allergrootste gewicht om zo de concurrentie met de inlander aan te kunnen. Er was sprake van een felle concurrentiestrijd om de aandacht (en het geld) van het gouvernement, maar Van Anrooij rept er met geen woord over.

Haar onderzoek is gedegen en ik geloof ook zeker dat het klopt wat zij schrijft, maar op de een of andere manier mis ik in het boek het bredere verband, de ruimere context. Het is net alsof het onderwerp los staat van de rest van het koloniaal beleid. Ook de wijze waarop Fock is neergezet is een gemiste kans. De gouverneur-generaal komt als persoon van vlees en bloed totaal niet uit de verf. Waarom hem niet veel uitvoeriger geschetst? Een mooi biografisch portret zou niet alleen meer zeggingskracht hebben toegevoegd aan het boek, maar ook het leesplezier hebben verhoogd. Want veel vaart en esprit heeft het niet, maar het is al met al wel nuttige lectuur.

Hans Meijer

A. J. Geurts, *Polders in cultuur gebracht. Ontginning en tijdelijke staatsexploitatie van de IJsselmeerpolders* (Publikaties van het Sociaal historisch centrum voor Flevoland LXXII; Lelystad: De twaalfde provincie, 2000, 336 blz., ISBN 90 72380 68 1).

Het in cultuur brengen van de vier IJsselmeerpolders was ongetwijfeld de meest grootschalige landbouwactiviteit in de Nederlandse geschiedenis. De IJsselmeerpolders vormden gigantische proefvelden voor de introductie van nieuwe landbouwtechnieken en voor experimenten met drainage en grondverbetering. De staat was verantwoordelijk voor dit alles, waarbij het daartoe in het leven geroepen overheidsorgaan, de directie Wieringermeer, later directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken), vanaf 1962 rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP), niet alleen de supervisie had, maar, na de allereerste ontginning van de Wieringermeer, ook alle werkzaamheden in eigen beheer uitvoerde. Daarmee was de staat van 1931 tot 1989 de grootste boer van Nederland.

De historicus André Geurts schreef in opdracht van rijkswaterstaat, de erfopvolger van de RIJP, een studie over de geschiedenis van deze grote staatsboerderij, het 'grootlandbouwbedrijf'. In een wat gedragen stijl laat hij alle activiteiten rond het in cultuur brengen van het nieuwe land de revue passeren. Hij heeft zich daarbij voornamelijk gebaseerd op de vele publicaties van de RIJPen haar voorgangers. Soms levert dat fraaie miniatuurtjes op, zoals de met prachtige foto's geïllustreerde passages over de introductie van de landbouwmechanisatie in de Wieringermeer in de jaren dertig. Maar even vaak leidt een hardnekkig streven naar volledigheid tot weinig spannende paragrafen over organisatorische eigenaardigheden, technieken en gewassen.

Interessant zijn met name de hoofdstukken over de landarbeiders en het personeelsbeleid, waarbij het hoofdstuk over de arbeiders van de 'Landbouwcultuurmaatschappij de Wieringermeer', een door de directie Wieringermeer geëxploiteerd staatsbedrijf, het meest informatief is. Bestudering van het notenapparaat wees uit wat daarvan waarschijnlijk de oorzaak is: alleen de hoofdstukken over het in cultuur brengen van de Wieringermeer zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op archiefonderzoek.

De verzuilde landarbeidersbonden drongen jaar na jaar bij de directie Wieringermeer aan op het afsluiten van een CAO. Deze wilde daar echter niet aan met als belangrijkste argument dat dit de relatie met de pachters, de boeren die zich in de nieuwe polder vestigden na het cultuurrijp

maken, onder druk zou zetten. Stevige loonsverlagingen als gevolg van de aanhoudende economische crisis waren het gevolg. Daar echter de lonen op het omringende platteland van Noord-Holland nog aanzienlijk lager waren, bleef het werk in de polder aantrekkelijk. De Wieringermeerdirectie plaatste zichzelf inzake de arbeidsverhoudingen dus in een uitzonderingspositie: enerzijds wenste zij zo min mogelijk invloed van de vakbonden, anderzijds kon zij de lonen niet al te zeer verlagen uit vrees geen arbeiders meer te kunnen krijgen voor het vaak barre werk in de polder.

Het zou een houding zijn die typerend was voor de Wieringermeerdirectie en haar opvolgers. Buitenstaanders werden zoveel mogelijk geweerd, of het nou een vakbond, de Tweede Kamer, of tijdens de oorlog de Duitse bezetter was. Overtuigd van het eigen gelijk werd inmenging niet geduld. Binnen de aldus gecreëerde vrijheid van handelen kon naar hartelust worden geëxperimenteerd. In de eerste decennia lag daarbij de nadruk op mechanisering en efficiency, vanaf de jaren zestig kwamen daar vernieuwingen als biologische (in polderjargon'spuitvrije') landbouwmethoden bij, alsmede natuurbeheer. Een dergelijke eigenzinnige houding waarin conservatieve en progressieve elementen om voorrang streeden, maakt nieuwsgierig naar de hoofdpersonen. Geurts informeert ons echter helaas nauwelijks over hen. We moeten het doen met enige informatie over de directeuren en met veel portretten en groepsfoto's.

Veel van de studies over de geschiedenis van de IJsselmeerpolders die in de laatste twee decennia zijn verschenen, concentreren zich volledig op de werkzaamheden van de overheidsinstanties die in dat gebied opereerden, zonder acht te slaan op een bredere maatschappelijke context. Het boek van Geurts is geen uitzondering op deze regel. Omgekeerd geldt dat in de meest gangbare overzichtswerken over de Nederlandse landbouw de IJsselmeerpolders niet meer dan een voetnoot vormen. Een belangrijke uitzondering is het recente proefschrift van G. Andela, *Kneedbaar landschap, kneedbaar volk*, over de ruilverkavelingen. Illustratief voor het isolement van polderhistorici als Geurts is dat Andela geen gebruik heeft gemaakt van de, buiten de polders moeilijk verkrijgbare, uitgaven van het Sociaal historisch centrum voor Flevoland, waaronder Geurts' dissertatie over de inrichting van het landschap van de IJsselmeerpolders uit 1997. Te vrezen valt dat ook *Polders in cultuur gebracht* niet zal bijdragen aan een integratie van de poldergeschiedenis in de geschiedenis van Nederland als geheel. Geurts' boek heeft vooral waarde als kronieken naslagwerk, waarbij overigens het uitgebreide register zeer van pas komt.

D. J. Wolfram

M. Polman, *De keerzijde van het leven. Anton van Duinkerken als literatuurcriticus bij 'De Tijd'(1927-1952)* (Dissertatie Nijmegen 2000, KDC bronnen en studies XXXVII; Nijmegen: Valkhof pers, 2000, 522 blz., f59,50, ISBN 90 5625 065 5).

Op dinsdag 11 januari 2000 vond er aan de Katholieke Universiteit Nijmegen een bijzondere promotie plaats. Onderwerp van de dissertatie die verdedigd werd, was het werk van een man die voor de KUN een zo speciale betekenis heeft gehad, dat zijn portret op een prominente plaats hangt in de professorenkamer van het universiteitsgebouw. De kamer dus waar de promotores en opponenten voorafgaand aan elke promotieplechtigheid bijeenkomen en waar ze zich na afloop terug trekken voor beraad. Ik bedoel Anton van Duinkerken.

Van Duinkerken's portret hangt niet voor niks op die centrale plek van deze universiteit. De oprichting van deze universiteit in de jaren twintig was de kroon op het streven van de katholieke bevolkingsgroep in Nederland zich te emanciperen, een streven dat al dateerde uit de dagen